



*Istanbul Finance Congress (IFC), November 2-3, 2017, Istanbul, Turkey*

## AN ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HOUSEHOLD SAVINGS AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

DOI: 10.17261/Pressacademia.2017.741

PAP-IFC- V.6-2017(5)-p.29-33

**Aylin Erdogdu**

Istanbul Arel Üniversitesi, Tepekent, Büyükdere, İstanbul, Türkiye. [aylinerdogdu@arel.edu.tr](mailto:aylinerdogdu@arel.edu.tr)

### To cite this document

Erdogdu, Aylin, (2017). An analysis of the relationship between household savings and economic growth in Turkey. PressAcademia Procedia (PAP), V.6., p.29-33.

Permanant link to this document: <http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.741>

Copyright: Published by PressAcademia and limited licenced re-use rights only.

### ABSTRACT

**Objective-** The household saving tendency has been accepted as one of the most important financial instruments in the development of the countries for hundred years. The impact of economic crisis have become much more intense, recently due to the disappearance of borders between the countries. This situation, while increasing households' anxiety about the future, has also strengthened their saving tendencies. In Turkey, the decline in household savings, the negative effects on macroeconomic data, and the positive effects of savings on development have all come in to prominence lately. The purpose of study in this context is to investigate the effects causing increase and decrease in household savings of Turkey and to reveal their impact to economic growth.

**Methodology-** In this study, the relationship between household savings and economic growth have been analyzed with the VAR model given in the quarterly frequency in 2002 / 1-2017 / 1 period data for the Turkish economy. The indicator of the inflation rate is selected as the TUF price index which is accepted as the best reflector of the price movements. Concerning the interest rate, the weighted average interest rates applied to the deposit accounts of the banks are used. Financial deepening is included in the model by proportioning to M2 / GDP. The high level of this ratio indicates that the funds in the financial sector are able to meet the funding demands of the real sector. The credit volume, unemployment rate, real exchange rate, industrial production index and manufacturing industry capacity utilization rate data have been included in the study in order to make the model more sophisticated as they have considerable impact on savings. Finally, Eviews-9 program is used for econometric applications.

**Findings-** According to the findings, there is a positive relationship between economic growth and savings in the relevant period for the Turkish economy, consistent with theoretical explanations and earlier empirical studies. However, according to the findings of the study, the most important factor determining household savings is real exchange rate. In this context, it seems difficult to increase the household savings in Turkey without stabilizing the exchange rates. The implementation of macroeconomic policies that will increase income and reduce structural vulnerabilities will raise the value of the Turkish lira in the medium to long term and will sustain the value of the Turkish lira in the short term thus will encourage savings. The impact of economic growth on savings comes after the unemployment rate, the inflation indicator, the TUF price index and the industrial production index, representing the real sector. As a result, the sociological effects of changing consumption trends are observed.

**Conclusion-** According to the results and inferences of the study; it might be advisable to implement policies that will mobilize market dynamics to improve savings at micro-scale in policy preferences for increased savings. In general, it might be worthy of recommendation to prioritize structural policies that might influence household investment habits. For example, awareness-raising projects regarding the benefits of saving can be developed in order to increase household savings. The saving culture could be explained via cooperation in technology and social media in order to disseminate the implementation of the project to the public. Trainings can be provided to enhance the financial literacy level of the households and increasing their cognizance with regard to the subject. It can be argued that dividing the increases in household incomes into conscious spending and individual pension systems on credit cards will play an important role in expanding the savings base and rendering the savings sustainable.

**Keywords:** Economic growth, Granger Causality Test, Households Savings, Johansen Cointegration Test, Var Analysis

**JEL Codes:** E44, F63, H31

## TÜRKİYE'DE HANE HALKI TASARRUFLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ANALİZİ

### ÖZET

**Amaç-** Hane halkı tasarruf eğilimi, yüz yıllardan beri ülke kalkınmasındaki en önemli finansal enstrümanlardan biridir. Günümüzde, ülkeler arasındaki sınırların şeffaflaşması ile birlikte, dünyada yaşanan ekonomik krizlerin etkisi, çok daha yoğun hissedilir olmuştur. Bu durum, hane halklarının geleceğe dair kaygı düzeylerini artırırken, tasarruf eğilimlerini de güçlendirmiştir. Türkiye’de, hane halkı tasarruflarındaki düşüş imesinin, ülke ekonomisindeki olumsuz yansımaları, tasarrufların kalkınma üzerindeki pozitif etkilerini tekrar gündeme taşımıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de bireysel tasarruflarda meydana gelen artış ve azalışa sebep olan makro ekonomik etkenleri araştırmak ve iktisadi büyümeye olan etkisini ortaya koymaktır.

**Yöntem-** Çalışmada, hane halkı tasarrufları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki; Türkiye ekonomisine ait 2002/1-2017/1 tarih aralığındaki çeyrek dönemlik frekansta verilerle, VAR modeli ile analiz edilmiştir. Enflasyon oranının göstergesi olarak, fiyat hareketlerini iyi bir şekilde yansıttığı düşünülen TÜFE fiyat endeksi seçilmiştir. Faiz oranı olarak, bankalarca mevduat hesaplarına uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı kullanılmıştır. Finansal derinleşme ise, M2/ GSYH’ye oranı olarak modele dahil edilmiştir. Bu oranın yüksekliği, finans sektöründeki fonların reel sektörün fon taleplerini karşılayabilme gücünü gösterir. Tasarrufları etkilediği düşünülen; kredi hacmi, işsizlik oranı, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve imalat sanayi kapasite kullanım oranı verileri, çalışmaya zenginlik ve derinlik katmak amacıyla modele dahil edilmişlerdir. Ekonometrik uygulamalar için, Eviwes-9 programı kullanılmıştır.

**Bulgular-** Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre; teorik açıklamalar ve daha önceki ampirik çalışmalarla uyumlu şekilde, Türkiye ekonomisi için ilgili dönemde ekonomik büyüme ve tasarruflar üzerinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmekle birlikte, hane halkı tasarruflarını belirleyen en önemli faktör; reel döviz kuru olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de döviz kurlarının istikrarı sağlanmadan, hane halkı tasarruflarının artırılması güç görünmektedir. Gelir artırıcı ve yapısal kırılma riskleri azaltacak makro ekonomik politikaların uygulanması, kısa vadede türk lirasının değerini koruyarak, orta ve uzun vadede ise değerini yükseltmek tasarrufları teşvik edecektir. Ekonomik büyümenin tasarruflar üzerindeki etkisi ise; işsizlik oranı, enflasyon göstergesi TÜFE fiyat endeksi ve reel sektörü temsilen seçilen sanayi üretim endeksinden sonra gelmektedir. Edinilen sonuçlarda, değişen tüketim anlayışının sosyolojik etkilerinin görüldüğü ifade edilebilir.

**Sonuç-** Çalışmada elde edilen bulgulardan hareketle; tasarrufların artışına yönelik politika tercihlerinde; mikro ölçekte tasarrufları geliştirecek piyasa dinamiklerini harekete geçirecek politikalar uygulanması önerilebilirken, genel olarak hanehalkının yatırım alışkanlıkları üzerinde etkili olabilecek yapısal politikaların ön plana çıkarılması tavsiye edilebilir. Örneğin, hanehalkı tasarruflarını artırma amacıyla, tasarrufun faydalarına dair, farkındalık içeren projeler geliştirilebilir. Projenin uygulanmasının tabana yayılması amacı ile, tasarruf kültürü teknoloji ve sosyal medya işbirliği ile izah edilebilir. Hanehalklarının finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilerek bilinçlendirilmesi amacıyla eğitimler verilebilir. Hane halkı gelirlerinde meydana gelen artışların, kredi kartlarındaki bilinçli harcamalara ve bireysel emeklilik sistemine ayrılmasının, tasarruf tabanını genişleteceği ve tasarruflarının sürdürülebilir kılınmasında önemli rol oynayacağı ifade edilebilir.

**Anahtar Kelimeler:** Ekonomik büyüme, Granger nedensellik analizi, hane halkı tasarrufları, Johansen eşbütünlük analizi, Var analizi

**JEL Kodları:** E44, F63, H31

### 1.GİRİŞ

İktisat biliminin kurucusu Adam Smith’e göre, ekonomik büyüme, kâr amacı güden girişimcilerin öncülüğünde gelişen ve temelinde sermaye birikimine dayalı iş bölümü ve uzmanlaşmanın yer aldığı emekte artan verimlerin geçerli olduğu bir kapasite genişlemesi sürecidir (Smith, 2006: 88).

Ekonomik büyüme, makro ekonominin genelinde üretilen mal ve hizmet miktarlarında meydana gelen artıştır. Kısa vadede talep artışı büyümeye zemin oluştururken; uzun vadede yerini arz artışına bırakmaktadır.

Türkiye ekonomisi için özellikle 2002 yılında başlayan ve 2010 yılına kadar devam eden büyüme oranındaki yükseliş performansı daha sonra düşme eğilimi göstermiş olsa da 2016 yılında yaşanan radikal sürece rağmen büyüme rakamı pozitif olarak gerçekleşmiştir. ‘Yastık altı imkânlar’ diya tabir edilen, 2,5 Milyar dolar tutarında döviz Türk Lirası’na çevrilerek ekonomiye kazandırılmış ve ekonomik büyüme beklenenin üzerinde gerçekleşmiş, GSYİH değişim oranı %2,9’luk artışla yılı kapatmıştır.

Çizilen bu çerçevede, çalışmada Hane halkı tasarrufları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Türkiye için 2012-2017 dönemi verileri, her yıl için 4 çeyrek dönemde, Johansen Eş Bütünlük Analizi ve çift taraflı etkilerin ve geri beslemenin olup olmadığının araştırılması sebebiyle Vektör Oto Regresyon Model (VAR) vasıtası ile irdelenmiştir.

Çalışmada; birinci bölüm girişe ayrılmıştır. İkinci bölümde Dünya’da ve Türkiye’dekonuya dair yapılan çalışmalar incelenmiş, üçüncü bölümde veri seti ve metodoloji değerlendirilerek, 4. bölümde analiz bulgularına yer verilmiş ve beşinci bölümde sonuç ve öneriler ile çalışma nihayete ermiştir.

### 2.LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatürde; tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışma Lewis’e (1954) aittir. Lewis’e göre ekonomik kalkınma için temel sorun, önceleri ulusal gelirinin %4-%5’ini ya da daha azını tasarruf eden ve yatırıma dönüştüren bir toplumun, kendisini ulusal gelirinin %12 ya da %15’i hatta daha fazlası oranında gönüllü tasarruf yapan bir ekonomiye dönüştürmesi sürecini anlamaktır. Kalkınmanın

asıl gerçeği bilgi ve yetenekleri de içeren hızlı sermaye birikimidir (Lewis, 1954: 155). Daha sonra, Houthakker (1961, 1965) ve Modigliani (1970) çok sayıda ÷lke için tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğuna dair pozitif bulgular elde etmişlerdir.

İktisadi literatürde; tasarruf-ekonomik büyüme ilişkisi araştırılırken tüketim modellerine özellikle yer verilmiştir. Tüketim teorileri, tasarruf ve tüketimi belirleyen temel unsur olarak geliri ön gördükleri için; yazında tasarruf, gelir ve büyüme değişkenleri üzerine yapılan çalışmalar genel olarak bahsi geçen teoriye dayanmaktadır. Friedman'ın (1957) Sürekli Gelir Hipotezi ve Modigliani ve Brumberg'in (1954) Yaşam Boyu Gelir Hipotez'leri, mikro ölçekli teoriler olarak öne çıkmışlar ve popülerliklerini günümüze kadar sürdürülebilir kılmışlardır.

Sürekli gelir hipotezi, rasyonel bireylerin gelecekte gelirlerinin azalacağı beklentisiyle, bugünkü tasarruflarını artıracaklarını savunur (Campbell, 1987: 1255). Hipotez, beklenen gelir düzeyi üzerinde yapılan amprik uygulamayla; gelecekte gelirlerinde azalma bekleyen bireylerin tasarruflarını artıracakları, gelirlerinde artış bekleyen bireylerin ise tasarruflarını azaltacaklarını ifade etmektedir. Ekonomideki büyüme faktörü dikkate alındığında ise; faktörde meydana gelen artışların pozitif ivmesinin gelecekte tasarrufları negative yönde etkileyeceği kabul edilmektedir.

Tasarruf ve büyüme arasındaki ilişki, Modigliani ve Brumberg (1954) ve Modigliani (1970) çalışmalarında, bireylerin yaşam döngüsünde değişen gelir seviyelerinin olası olumsuz etkilerini tasarruflar yoluyla minimize etmeyi amaçlayarak, düz bir tüketim algısı geliştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Modigliani ve Brumberg'e göre tasarruflar için temel motivasyon, gelecekteki harcamalar (emeklilik) için kaynak biriktirmektir ve tüketicilerin kaynaklarında bir artış meydana geldiğinde, bu artış tasarruflar yoluyla tüm zamanlara eşit oranda dağıtılabilmektedir (Ando, Modigliani, 1963: 56).

Modigliani (1970)'e göre; yaşam boyu gelir hipotezinin tasarruf ve gelir büyümesi arasında pozitif bir ilişkinin varlığı kabul edilmiştir. Nesiller arasında hiçbir verimlilik büyümesi (gelir artışı) ve nüfus artışı olmazsa, gençlerin tasarrufu yaşlıların negatif tasarrufunu (dissaving) dengeleyecek ve toplam tasarruf oranı sıfır olacaktır. Ancak verimlilik ve nüfus artışının olduğu durumlarda, gençlerin tasarrufu yaşlıların negatif tasarruflarından daha fazla olacağından, hanehalkı tasarrufları pozitif miktara ulaşacaktır (Carroll, Weil, 1994: 138; Agrawal, 2001: 500). Ekonomik büyümenin tasarrufları artırması "Modigliani'nin Birleştirme Etkisi (aggregation effect)" adıyla anılmaktadır. Yaşam boyu gelir hipotezinin bu özelliği, genellikle büyüme ve tasarruf arasındaki yüksek ampirik korelasyonu açıklamakta kullanılmaktadır (Carroll, Weil, 1994: 138; Rijckeghem, Üçer, 2009: 13).

Konuya ilişkin; 2015'e kadar yapılan çalışmalarda, genel olarak tasarruf ve büyüme arasında tek yönlü nedensellik içeren bulgulara rastlanılmaktadır. Sadece bir çalışmada hiçbir ilişkinin varlığına rastlanılmadığı ifade edilmiştir (Düzgün, 2009:180).

### 3. VERİ, YÖNTEM, BULGULAR, ANALİZ

**Veri ve Yöntem:** Çalışmada, Türkiye'de tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler, 2002/1-2017/1 dönemine ait çeyrek dönemlik frekansta veriler, E-views 9 programı kullanılarak VAR modeliyle analiz edilecektir. Değişkenler arasında çift taraflı etkilerin ve geri beslemenin olduğu durumlarda VAR (Vector Auto Regression) metodolojisi önemli bir uygulama enstrümanıdır. Dolayısıyla VAR modelleri, politikaların makroekonomik değişkenlere aktarılması ve etkileri alanındaki çalışmalarda sıkça kullanılmaktadır.

**Veri:** Analizde kullanılan değişkenlerle teorik olarak tasarruf fonksiyonu şu şekilde yazılabilir:

$$S=(GDP, PI, INT, FD, CV, UR, RDK, IPR, IPCCR)$$

Burada S, hanehalkı tasarruf oranını; GDP, ekonomik büyümeyi temsilen GSYH'yi; PI; enflasyon oranını temsilen TÜFE indeksini, INT; reel faiz oranını, FD; finansal derinliği, CV; kredi hacmini, UR; işsizlik oranını, RDK; reel döviz kurunu, IPR; sanayi üretim endeksini ve IPCCR, imalat sanayi kapasite kullanım oranını göstermektedir.

Tasarruf değişkeni, bankalardaki hane halkı tasarrufları olarak alınmıştır. Enflasyon oranının göstergesi olarak, fiyat hareketlerini iyi bir şekilde yansıttığı düşün÷len TÜFE fiyat endeksi seçilmiştir. Faiz oranı olarak, bankalarca mevduat hesaplarına uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı kullanılmıştır. Yurtiçi tasarrufları etkileyen değişkenlerden biri olarak finansal derinleşme ise, M2/ GSYH'ye oranlanarak modele dahil edilmiştir.

**Finansal Derinleşme= M2 [M1(Dolaşımdaki Para+Vadesiz Mevduat)+Vadeli Mevduat]/GSYH[Gelir]'dir.** Bu oran ne kadar yüksek olursa, finans sektöründeki fonlar o ölçüde reel sektörün fon taleplerini karşılayabilmiş demektir. Tasarrufları etkilediği düşün÷len; kredi hacmi, işsizlik oranı, reel döviz kuru, sanayi üretim endeksi ve imalat sanayi kapasite kullanım oranı verileri, çalışmaya zenginlik ve derinlik katmak amacıyla modele dahil edilmişlerdir.

Çalışmada ilk olarak serilerin durağan olup olmadıkları incelenmiştir. Durağanlıkların analizinde Genişletilmiş Dickey-Fuller

H0 : Birim kök vardır ve seri durağan değildir.

H1: Birim kök yoktur ve seri durağandır.

Hipotezleri sınanmıştır. Gecikme uzunluklarının belirlenmesinde ise Akaike Bilgi Kriteri'nden yararlanılmıştır. ADF test istatistikleri, MacKinnon (1996) kritik değerleriyle karşılaştırılır. H0:y=0 eşitliği ile birim kökün varlığı yani serinin durağan olmadığı hipotezi test edilmiştir. ADF testi sonuçları değerlendirildiğinde, kendi seviyesindeki değişkenlerden fiyat endeksinin, finansal derinliğin, işsizlik oranının ve reel döviz kuru değişkenlerinin %5 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu göz÷kmektedir. Bu nedenle bütün değişkenler için %1 anlamlılık düzeyinde "serilerin birim kök içerdđi" şeklindeki hipotezin reddedilemediği anlaşılmaktadır. Diğer yandan test sonuçları, analize dahil edilen tüm serilerin birinci farklarında durağan olduğunu, dolayısıyla bu serilerin birinci dereceden eşbütünlük olduğunu göstermektedir.

**Johansen Eşbütünlüşme Analizi:** Eşbütünlüşme için ele alınan serilerin aynı mertebeden durağan olması gerekir. Durağanlık araştırıldıktan sonra, belirlenen model için uygun gecikme sayısı belirlenir. Uygun gecikme sayısının tespitinde eşbütünlüşme analizinin temelini oluşturan kısıtsız VAR modeli kullanılır. Johansen eşbütünlüşme yönteminde sıfır hipotez, değişkenler arasında eş-bütünlüşmenin olmadığı şeklinde

(H0: ro=0) kurulmaktadır. İz istatigi ( $\lambda$  trace) 521.6451'tır ve bu değer, kritik değer olan 239.2354'ten büyüktür. Bu durumda, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin olmadığı şeklindeki sıfır hipotezi ret edilememektedir. Bu sonuçlar, incelenen dönemde değişkenler arasında bir eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığını, diğer bir ifadeyle, uzun dönemli bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Tasarruf ve ekonomik kalkınma arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilememiştir.

**Var Analizi:** Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilememesi nedeniyle, kısa dönemli dinamikler VAR analizi ile araştırılmıştır. VAR modeli şu şekilde oluşturulmuştur:

VAR analizinde ilk olarak, uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş ve buna ilişkin sonuçlar Tablo 5'de gösterilmiştir.

**Tablo 1: VAR Analizi İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi**

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2342.089	NA	3.29e+23	82.52945	82.88788	82.66875
1	-2025.907	510.3294	1.76e+20	74.94411	78.88684*	76.47639
2	-1891.272	170.0650	7.13e+19	73.72885	81.25589	76.65412
3	-1733.011	144.3789	2.39e+19	71.68459	82.79592	76.00283
4	-1459.059	153.7975*	6.03e+17*	65.58102*	80.27665	71.29224*

Tablo 1'de gösterildiği gibi; SC'ye göre uygun gecikme uzunluğu 1, LR, FPE, AIC ve HQ bilgi kriterlerine göre ise; uygun gecikme uzunluğu 4, olarak belirlenmiştir.

**Tablo 2: Var Modeli**

	S	UR	RDK	PI	PR	IPCR	INT	GDP	FD	CV
Sf-1	-0.121910 (0.15799) [-0.77183]	0.095303 (0.06389) [1.49168]	0.505231 (0.48418) [1.04347]	-0.015332 (0.10129) [-0.15137]	-0.030390 (0.78929) [-0.03850]	-0.288124 (0.16857) [-1.70925]	-1.704897 (0.99891) [-1.71514]	0.106638 (0.23132) [0.46100]	0.008561 (0.02082) [0.41111]	1174396 (179346.) [0.65482]
Sf-2	-0.094765 (0.15424) [-0.61439]	-0.016558 (0.06239) [-0.26639]	0.462938 (0.47282) [0.97910]	-0.003012 (0.09892) [-0.03045]	0.663866 (0.77077) [0.86130]	0.179336 (0.16461) [1.08944]	0.914705 (0.97059) [0.94242]	0.273781 (0.22589) [1.21199]	0.004554 (0.02034) [0.22395]	-397088.3 (175138.) [-226729]
Sf-3	-0.295010 (0.14493) [-2.03649]	0.017424 (0.05862) [0.29722]	-0.898436 (0.44428) [-1.57205]	0.071345 (0.09295) [0.76760]	1.521997 (0.72425) [2.10149]	0.310747 (0.15468) [2.00902]	1.237979 (0.91200) [1.35743]	0.345881 (0.21226) [1.62953]	0.006066 (0.01911) [0.31748]	-66826.71 (16456.7.) [-0.40608]
Sf-4	-0.114032 (0.13849) [-0.82337]	0.055900 (0.05602) [0.99784]	-0.852305 (0.42455) [-2.00757]	0.031019 (0.08882) [0.34925]	-0.267010 (0.69207) [-0.38581]	0.056782 (0.14780) [0.38417]	-0.923057 (0.87149) [-1.05918]	0.012185 (0.20283) [0.06008]	-0.007430 (0.01826) [-0.40693]	-103070.0 (15725.5.) [-0.65543]

#### 4.SONUÇ, TARTIŞMA

Çalışmada, Türkiye'de hane halkı tasarrufları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2002-2017 dönemi yıllık verileri ile Johansen eşbütünleşme analizi, Granger nedensellik testleri ve Var modeli ile analiz edilmiştir.

Analizden elde edilen sonuçlara göre, teorik açıklamalar ve daha önceki ampirik çalışmalarla uyumlu şekilde, Türkiye ekonomisi için ilgili dönemde ekonomik büyüme ve tasarruflar üzerinde pozitif yönlü bir ilişki vardır. Ancak, çalışmanın bulgularına göre, hane halkı tasarruflarını belirleyen en önemli faktör reel döviz kurudur. Bu bağlamda, Türkiye'de döviz kurlarının istikrarı sağlanmadan, hane halkı tasarruflarının artırılması güç görünmektedir. Gelir artırıcı ve yapısal kırılma riskleri azaltacak makro ekonomik politikaların uygulanması, kısa vadede türk lirasının değerini koruyarak, orta ve uzun vadede ise değerini yükselterek tasarrufları teşvik edecektir. Ekonomik büyümenin tasarruflar üzerindeki etkisi ise, işsizlik oranı, enflasyon göstergesi TÜFE fiyat endeksi ve reel sektörü temsilen seçilen sanayi üretim endeksinden sonra gelmektedir. Bu sonuçta, değişen tüketim anlayışının sosyolojik etkileri görülmektedir. 2008 yılında başlayan ve artçı şokları halâ devam eden küresel kriz ertesinde dünyada yaşanan likidite bolluğu, finansal piyasaların yurtiçi dinamiklerden ziyade yurtdışı piyasalardan etkilenmesine ve bireylerin yatırım ve tasarruf anlayışında Avrupa ve Amerika'yı takip ederek, o piyasalardan gelen geri beslemelere yönelmelerine yol açmıştır.

Ulaşılan bulgu ve belirlemelere yönelik olarak tasarrufların artışına yönelik politika tercihlerinde; mikro ölçekte tasarrufları geliştirecek piyasa dinamiklerini harekete geçirecek politikalar uygulanması önerilebilirken, genel olarak hanehalkının yatırım alışkanlıkları üzerinde etkili olabilecek yapısal politikaların ön plana çıkarılması tavsiye edilebilir. Örneğin, hanehalkı tasarruflarını artırma amacıyla, tasarrufun faydalarına dair farkındalık içeren projeler geliştirilebilir. Projenin uygulanmasının tabana yayılması amacıyla, tasarruf kültürü teknoloji ve sosyal medya iş birliği ile izah edilebilir. Hanehalkının finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilerek bilinçlendirilmesi amacıyla eğitimler

verilebilir. Hane halkı gelirlerinde meydana gelen artışların, kredi kartlarındaki bilinçli harcamalara ve bireysel emeklilik sistemine ayrılmasının, tasarruf tabanını genişleteceği ve tasarruflarının sürdürülebilir kılınmasında önemli rol oynayacağı ifade edilebilir.

Bu çerçevede, benzer çalışmalarda hane halkı tasarrufları ayrıştırılmamış ve özel kesim tasarrufları ile birlikte değerlendirilmiştir. Bilindiği kadarıyla, hane halkı tasarrufları ile finansal derinlik ilişkisinin, ilk defa incelenmesi, işsizlik oranı, sanayi üretim endeksi ve imalat sanayi kapasite kullanım oranı değişkenlerine de ilk defa çalışmada yer verilmiş olması ilgi çekici bulunabilir.

## **KAYNAKLAR**

Abu, Nurudeen (2010), "Saving-Economic Growth Nexus in Nijeria, 1970-2007: Granger Causality and Co-integration Analysis", *Review of Economic & Business Studies*, 3 (1), p. 93-104.

Agrawal, Pradeep (2001), "The Relation between Savings and Growth Cointegration and Causality Evidence from Asia", *Applied Economics*, 33, p. 499-513.

Agrawal, Pradeep and Pravakar Sahoo (2009), "Saving and Growth in Bangladesh", *The Journal of Developing Areas*, 42(2), p. 89-110.

Alomar, Ibrahim(2013), "Economic Growth and Savings in GCC: A Cointegration and Causal Relationship Analysis", *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(9), p. 213-219.

Amusa, Kafayat and Busani Moyo; (2013), "Saving and Economic Growth in Bostwana: An Analysis Using Bounds Testing Approach to Cointegration", *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 5(4), p. 200-209.

Ando, Albert and Franco Modigliani(1963), "The Life Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests", *The American Economic Review*, 53(1), p. 55-84.

Barış, Serap ve Nispet Uzay (2015), "Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği Belirleyicileri" *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 46, Temmuz-Aralık 2015 s. 119-151.

Campbell, John Y. (1987), "Does Saving Anticipate Declining Labor Income? An Alternative Test of the Permanent Income Hypothesis", *Econometrica*, 55(6), p. 1249-1273.

Carroll, Christopher D. and David N. Weil (1994), "Saving and Growth: A Reinterpretation", *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 40, pp. 133-192.

Chaturvedi, Vaibhav; Brajesh Kumar and Ravindra H. Dholakia (2009), "Inter-Relationship between Economic Growth, Savings and Inflation in Asia", *Journal of International Economic Studies*, 23, p. 1-22.

Çiftçioğlu, Serhan and Nermin Begoviç (2010). "Are Domestic Savings and Economic Growth Correlated? Evidence from a Sample of Central and East European Countries", *Problems and Perspectives in Management*, 8(3), p. 30-35.

Düzgün, Recep (2009), "Türkiye'de Özel Tasarrufun Belirleyicileri", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32, s. 173-189.

Smith A. (2006). "Ulusların Zenginliği", Çeviren: Haldun Derin, İstanbul, İş Bankası Yayınları.

PESARAN, Hashem and Yongcheol SHIN; (1998), "Generalized Impulse Res-ponse Analysis in Linear Multivariate Models", *E.L.* 58(1), pp.17.

Rijckeghem, Caroline Van ve Murat ÜÇER (2009), "Türkiye'de Tasarruf Oranının Evrimi ve Başlıca Belirleyicileri: Doğru Politikalar İçin Çıkarılacak Dersler", *TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2009-02/482*.